

Van snoesje tot Jozef: onverwachte poëzie uit de middeleeuwen

Recensie

Lieve Ganymedes. Homo-erotische gedichten uit de middeleeuwen. Vertaald door Stijn Praet (Gent: PoëzieCentrum, 2021), 92pp. IBSN 978-90-5655-349-4.

Je dekhengst wil zijn kameraad
om samen door de nacht te stoeien.
'Snoesje', smeekt 'ie, 'kom terug,
jij bent de enige voor mij!'

Lezen we hier opgewonden internetpoëzie, verzen uit een obscuur tijdschrift of toch vrijgevochten emancipatiepoëzie uit de jaren zestig en zeventig? Weinig lezers zullen na het lezen van bovenstaande verzen hebben vermoed dat ze aan de geest van een middeleeuwse dichter zijn ontsproten. Toch zijn ze daadwerkelijk geschreven door Serlo van Wilton (1105-1181), docent in Parijs en Oxford, daarna monnik en tot slot zelfs abt van het cisterciënzerklooster L'Aumône in de Loirestreek. Dankzij de frisse vertaling van Stijn Praet krijgt dit gedichtje (waarvan hier alleen de middelste strofe is geciteerd) nu ook een breder Nederlandstalig publiek. Het is een van de in totaal achttien (overwegend korte) gedichtjes die samen met het Latijnse origineel in *Lieve Ganymedes* zijn opgenomen. Ze komen vooral uit de elfde en twaalfde eeuw, 'één van de meest experimentele fases in de hele Latijnse literatuurgeschiedenis', aldus Praet (p. 59). De strofe hierboven vestigt de aandacht op het meest intrigerende aspect van deze kleine bloemlezing: hoe kon iemand met zo'n kerkelijke carrière zulke expliciete

gedichten schrijven, en dat in een tijd die niet bepaald als homovriendelijk bekend staat?

Alvorens die vraag te beantwoorden moet worden opgemerkt dat de bundel zeker ook minder expliciete gedichten bevat. In een gedicht van Baudri van Bourgueil (1046-1130) bijvoorbeeld lezen we meer bedaarde verzen. Na de nodige dramatiek in de eerste twee strofen, waarin het vertrek van een geliefde naar zijn familie wordt beschreven door degene die achterblijft, luidt de derde en laatste strofe als volgt:

Maar laat ons sterkte putten uit wat vrienden sterkt:
na elke regen komt weer zonneschijn.
En laat ons hopen, hoopvol denken, steeds opnieuw:
een goede god brengt ons een betere tijd.

Van homo-erotiek lijkt hier geen enkele sprake, wel van innige vriendschap en verlangen naar elkaars gezelschap.

De twee citaten beschrijven de twee gedachten waarop deze lezenswaardige bloemlezing hinkt. Want kunnen we daadwerkelijk van homo-erotiek spreken in de middeleeuwen? Aan het bestaan van dit fenomeen hoeft niet te worden getwijfeld, maar de nu vertaalde poëzie die er de weerslag van lijkt te zijn, is voor velerlei uitleg vatbaar. Zelfs de zeer expliciete gedichten zouden vooral een creatieve omgang met de antieke traditie van (homo-)erotische poëzie kunnen weerspiegelen (vooral Ovidius) en niet een authentiek verlangen van de auteur. De dichters uit deze bundel waren zich immers terdege bewust van het verschil tussen auteur en schrijvende instantie (*persona*), zoals Praet in zijn nawoord uiteenzet. Daarnaast was er ook nog de antieke literaire traditie van uitingen van mannelijke, niet-sensueel bedoelde, genegenheid in voor moderne oren bijkans erotische taal. In het nawoord bespreekt Praet duidelijk en genuanceerd alle mitsen en maren die het concept homo-erotische middeleeuwse poëzie omgeven. Die nuance is aangenaam en welkom: na het lezen van Praets beschouwing zou je de ondertitel van de bundel zelfs enigszins misleidend kunnen noemen. De afbeelding op het omslag is evenzeer suggestief: we zien wel de tedere omhelzing van twee mannen uit een middeleeuwse miniatuur, maar niet de duivels die eromheen afgebeeld zijn. Praet is wetenschapper genoeg om ook deze nuance in zijn nawoord te vermelden.

Authentiek erotisch of niet, de bundel is zeker het lezen waard. Dat komt niet in de laatste plaats door Praets frisse en modern klinkende vertalingen. Zijn poging weg te blijven van ‘Nederlatijn’, ‘Vertaals’, ‘ronkende archaïsmen’ en ‘pompeus taalgebruik’

(p. 68) is zeker geslaagd. De vertalingen gaan gepaard met beknopte toelichtingen achterin het boek, zoals die op het in het oog springende ‘snoesje’ in het eerste citaat van Serlo van Wilton. ‘Snoesje’ is de vertaling van *Hispo*, een man die zich aan jonge mannen geeft in de tweede satire van de Romeinse dichter Juvenalis (v. 50: *Hispo subit iuvenes*): ‘Meegaand in banale clichés resulteert dit in het Nederlands in het ietwat ontmannende ‘snoesje’” (p. 82).

De dichters die zijn vertaald maken deel uit van een kleine elite die de klassieke oudheid en de bijbelse traditie wist te combineren. Dat komt misschien wel het mooist naar voren in Hilarius van Orléans’ *De jongen uit Angers*. Na een beschrijving van de ongenaakbaarheid van de jongen tot wie het gedicht zich richt, luidt de laatste strofe:

Kuisheid in haar strenge steven
bracht Hippólytus de dood;
Jozef liet bijna het leven
toen hij hartstocht buitensloot.

Over het leven van de auteurs komen we verder niet zoveel te weten in de aantekeningen; wel staat Praet stil bij het tijdsbeeld en gaat hij in zijn nawoord nader in op de ontwikkeling van homo-erotische poëzie (om bij die term te blijven) doorheen de middeleeuwen.

De tweetaligheid van de bloemlezing maakt ook duidelijk welke keuzes Praet maakt bij het vertalen. De tien verzen van Serlo van Wilton, aaneengesloten afgedrukt, zijn overgezet in een eenregelige aanhef gevolgd door twee strofen van zes en een van vijf vrije verzen. Andere gedichten zijn dan weer vertaald in iamben of alexandrijnen. Praet licht toe dat hij de vorm van zijn vertaling aan de geest van de Latijnse tekst heeft aangepast. Die keuze past bij de speelsheid van het origineel. Soms wekt het enige bevreemding, zoals wanneer een anoniem *Treurlied* in drie strofen wordt omgezet in een vertaling die uit vijf strofen bestaat. Hierdoor wordt de samenhang van de verzen veranderd, die in het origineel wordt benadrukt door een identiek eindrijm per strofe. Anderzijds weet Praet dit eindrijm wel weer creatief terug te brengen in zijn vertaling.

De bundel is betrekkelijk dun – en met reden: we lezen misschien geen unieke, maar toch ook geen alledaagse gedichten van een kleine bovenlaag. Bijgevolg is deze bloemlezing een boekje van prettige omvang geworden: informatief, origineel, doordacht en aangenaam om te lezen. Praet wijst in zijn nawoord op mogelijkheden voor een vervolg: de renaissance kent haar eigen creatieve verwerking van de literaire

traditie uit *Lieve Ganymdes*. Na deze geslaagde vertaling kan de vertaler enkel worden aangemoedigd deze voorzichtige belofte gestand te doen.

Roald Dijkstra

Roald.Dijkstra@kuleuven.be

